

OLIV TA'LIMDA FAOL O'QITISH MODELLARINI JORIY ETISHDA MUVAFFAQIYAT OMILINI ANIQLASH

DSc, prof. Jalolova Pokiza

Shahrisabz davlat pedagogika instituti

ORCID: 0009-0000-5550-8272

pokiza-namdu@mail.ru

Zaripova Ziyoda

Shahrisabz davlat pedagogika instituti

ORCID: 0009-0000-8412-071X

ziyoda96@gmail.com

Annotatsiya. Mazkur tadqiqot oliy ta'lim tizimida faol o'qitish modellarini joriy etish jarayonida muvaffaqiyatni belgilovchi asosiy omillarni aniqlashga bag'ishlangan. Tadqiqotda faol o'qitish modellarining (problem-based learning, project-based learning, collaborative learning, flipped classroom) pedagogik mohiyati, ularni amaliyotga joriy etish shart-sharoitlari va samaradorligini ta'minlovchi institutsional, metodik hamda texnologik omillar tahlil qilinadi. Xorijiy va mahalliy ilmiy adabiyotlar asosida muvaffaqiyat omillarining tizimli modeli shakllantiriladi. Tadqiqot natijalari oliy ta'limda ta'lim sifatini oshirish va kompetensiyaga asoslangan yondashuvni samarali joriy etishda muhim ilmiy-amaliy ahamiyatga ega.

Kalit so'zlar: faol o'qitish, oliy ta'lim, muvaffaqiyat omillari, innovatsion pedagogika, muammoga asoslangan o'rganish, loyihaga asoslangan o'rganish, talaba faolligi, ta'lim sifati.

ОПРЕДЕЛЕНИЕ ФАКТОРОВ УСПЕХА ВНЕДРЕНИЯ МОДЕЛЕЙ АКТИВНОГО ОБУЧЕНИЯ В ВЫСШЕМ ОБРАЗОВАНИИ

DSc, проф. Джалолова Покиза

Шахрисабзский государственный педагогический институт

Зарипова Зиеда

Шахрисабзский государственный педагогический институт

Аннотация. В статье рассматриваются ключевые факторы успеха внедрения моделей активного обучения в системе высшего образования. Анализируются педагогическая сущность активных методов обучения, условия их эффективной реализации, а также институциональные, методические и технологические факторы, влияющие на качество образовательного процесса. На основе анализа зарубежных и отечественных исследований предложена системная модель факторов успеха активного обучения. Полученные результаты могут быть использованы для повышения качества высшего образования и развития компетентностного подхода.

Ключевые слова: активное обучение, высшее образование, факторы успеха, инновационная педагогика, проблемное обучение, проектное обучение, образовательные технологии, качество образования.

DETERMINING THE SUCCESS FACTORS IN IMPLEMENTING ACTIVE LEARNING MODELS IN HIGHER EDUCATION

*DSc, prof. Jalolova Pokiza
Shakhrisabz State Pedagogical Institute
Zaripova Ziyoda
Shakhrisabz State Pedagogical Institute*

Abstract. *This study focuses on identifying key success factors in the implementation of active learning models in higher education. The research analyzes the pedagogical foundations of active learning approaches (problem-based learning, project-based learning, collaborative learning, flipped classroom), as well as institutional, methodological, and technological conditions for their effective application. Based on international and national literature, a systematic framework of success factors is developed. The findings contribute to improving teaching quality and promoting competency-based education in higher education institutions.*

Keywords: *active learning, higher education, success factors, innovative pedagogy, problem-based learning, project-based learning, student engagement, quality of education.*

Kirish.

Zamonaviy oliy ta'lim tizimi globallashuv, raqamli transformatsiya va mehnat bozorining tezkor o'zgarishlari sharoitida an'anaviy bilim uzatishga asoslangan yondashuvlardan kompetensiyaga yo'naltirilgan ta'lim modellariga o'tishni talab etmoqda. Ushbu jarayonda talabalarning mustaqil fikrlashi, muammoni hal qilish ko'nikmalari va amaliy kompetensiyalarini rivojlantirish muhim ahamiyat kasb etadi. Aynan shu ehtiyoj faol o'qitish modellarini oliy ta'lim amaliyotiga joriy etishni dolzarb masalaga aylantirmoqda. Faol o'qitish modellarining muvaffaqiyatli joriy etilishi faqat metod tanlash bilan cheklanmay, balki o'qituvchining pedagogik kompetensiyasi, talabaning o'quv motivatsiyasi, ta'lim muhitining texnologik ta'minlanganligi va institutsional qo'llab-quvvatlash darajasiga ham bevosita bog'liqdir. Shu sababli, faol o'qitish modellarini joriy etishda muvaffaqiyat omillarini aniqlash ilmiy va amaliy jihatdan muhim vazifa hisoblanadi.

Adabiyotlar sharhi.

Dewey (1916) ta'limda faol ishtirok va tajribaga asoslangan o'rganish g'oyasini ilgari surib, talabaning o'quv jarayonidagi faolligi bilimlarni chuqur o'zlashtirishning asosiy sharti ekanligini asoslab bergan. Freire (1970) ta'limni dialogik jarayon sifatida talqin qilib, talabalar va o'qituvchilar o'rtasidagi faol hamkorlik muvaffaqiyatli o'qitishning muhim omili ekanligini ta'kidlagan.

Bloom (1956) tomonidan ishlab chiqilgan taksonomiya faol o'qitish modellarining kognitiv samaradorligini baholashda keng qo'llanilib, yuqori darajadagi fikrlash ko'nikmalarini rivojlantirish faol metodlar bilan bevosita bog'liqligini ko'rsatadi. Biggs (2011) konstruktiv moslashuv nazariyasida ta'lim maqsadlari, o'qitish metodlari va baholash tizimi o'zaro uyg'un bo'lgandagina faol o'qitish muvaffaqiyatli amalga oshishini ilmiy asoslab bergan.

Prince va Felder (2006) faol o'qitish metodlari talabalarning o'zlashtirish darajasi va motivatsiyasini oshirishini empirik tadqiqotlar orqali isbotlagan. Bonwell va Eison (1991) faol o'qitishni joriy etishda o'qituvchining metodik tayyorgarligi va ta'lim muhitining moslashuvchanligi hal qiluvchi omil ekanligini ko'rsatgan.

Mahalliy tadqiqotchilar (Abduqodirov, Yo'ldoshev, 2020) oliy ta'limda innovatsion pedagogik texnologiyalarni joriy etishda o'qituvchilarning kasbiy kompetensiyasi va axborot texnologiyalaridan foydalanish darajasi muhimligini ta'kidlagan.

Adabiyotlar tahlili shuni ko'rsatadiki, faol o'qitish modellarini joriy etishda muvaffaqiyat ko'p omilli tizim bo'lib, pedagogik, texnologik va institutsional omillar uyg'unligini talab etadi.

Tadqiqot metodologiyasi.

Tadqiqotda nazariy va empirik metodlardan kompleks foydalanildi. Nazariy metodlar sifatida ilmiy adabiyotlarni tahlil qilish, sintez, taqqoslash va umumlashtirish usullari qo'llanildi. Empirik metodlar doirasida so'rovnoma, pedagogik kuzatuv, tajriba-sinov ishlari va statistik tahlil amalga oshirildi. Faol o'qitish modellarining samaradorligi talabalarning faolligi, o'zlashtirish darajasi va kompetensiyalar shakllanishi orqali baholandi.

Tahlil natija va muhokamasi.

Tadqiqot jarayonida oliy ta'lim muassasalarida faol o'qitish modellarini (problem-based learning, project-based learning, collaborative learning, flipped classroom) joriy etish tajribasi tahlil qilindi hamda ularning samaradorligiga ta'sir etuvchi asosiy muvaffaqiyat omillari aniqlandi. Olingan natijalar faol o'qitish modellarining ta'lim sifatini oshirishda yuqori pedagogik salohiyatga ega ekanligini ko'rsatdi.

Birinchidan, tadqiqot natijalari shuni ko'rsatdiki, faol o'qitish modellarini samarali joriy etishda o'qituvchining pedagogik va metodik kompetensiyasi hal qiluvchi omil hisoblanadi. Faol metodlardan foydalangan o'qituvchilar dars jarayonini interaktiv tashkil etish, muammoli vaziyatlar yaratish va talabalarni mustaqil fikrlashga yo'naltirish orqali ta'lim samaradorligini sezilarli darajada oshirgan. Ayniqsa, o'qituvchining fasilitator va mentor sifatidagi roli kuchaygani talabalarning o'quv jarayoniga faol jalb etilishiga ijobiy ta'sir ko'rsatdi.

Ikkinchidan, talabalarning o'quv motivatsiyasi va faolligi faol o'qitish modellarining muvaffaqiyatini belgilovchi muhim omil sifatida namoyon bo'ldi. Tadqiqot davomida faol metodlar asosida o'qitilgan guruhlarda talabalarning darsga qiziqishi, mustaqil ishlashga intilishi va jamoaviy faoliyatda ishtiroki an'anaviy o'qitish usullariga nisbatan yuqori ekanligi aniqlandi. Bu holat faol o'qitish modellarining talabalarda mas'uliyat va o'z-o'zini boshqarish kompetensiyalarini rivojlantirishga xizmat qilishini ko'rsatadi.

Uchinchidan, tadqiqot natijalari ta'lim muhitining texnologik ta'minlanganligi faol o'qitish modellarini joriy etishda muhim shart ekanligini tasdiqladi. Raqamli platformalar, elektron resurslar, LMS tizimlari va interaktiv vositalardan foydalanilgan holatlarda flipped classroom va loyiha asosida o'qitish modellarining samaradorligi sezilarli darajada oshgan. Shu bilan birga, texnologik infratuzilmaning yetarli bo'lmasligi faol o'qitish imkoniyatlarini cheklashi aniqlangan.

To'rtinchidan, institutsional qo'llab-quvvatlash va boshqaruv omillari faol o'qitish modellarining barqaror joriy etilishida muhim ahamiyat kasb etadi. Tadqiqotda aniqlanishicha, oliy ta'lim muassasasida innovatsion pedagogik yondashuvlarni rag'batlantirish, o'qituvchilar malakasini oshirish tizimi va moslashuvchan o'quv rejalari mavjud bo'lgan taqdirda faol o'qitish modellarining natijalari yanada barqaror bo'ladi.

Muhokama jarayonida olingan natijalar xorijiy tadqiqotlar (Dewey, Biggs, Prince & Felder) xulosalari bilan mos kelishi aniqlandi. Xususan, konstruktiv moslashuv, talabaga yo'naltirilgan ta'lim va faol ishtirok tamoyillari muvaffaqiyatli joriy etilgan taqdirda o'quv natijalari yuqori bo'lishi ilmiy jihatdan tasdiqlandi. Shu bilan birga, tadqiqot natijalari shuni ko'rsatdiki, faol o'qitish modellarini joriy etish jarayonida o'qituvchilarning yuklamasi, vaqt cheklovlari va baholash tizimining moslashmaganligi muayyan qiyinchiliklar tug'dirishi mumkin.

Umuman olganda, tadqiqot natijalari faol o'qitish modellarini joriy etishda muvaffaqiyat pedagogik kompetensiya, talaba faolligi, texnologik infratuzilma va institutsional qo'llab-quvvatlash omillarining o'zaro uyg'unligiga bog'liqligini ko'rsatdi. Ushbu omillarni kompleks tarzda hisobga olish oliy ta'limda faol o'qitish modellarining samaradorligini ta'minlash va ta'lim sifatini oshirishga xizmat qiladi.

1. Faol o'qitish modellarining o'quv natijalariga miqdoriy ta'siri

Qo'shimcha tahlillar shuni ko'rsatadiki, faol o'qitish modellaridan tizimli foydalangan guruhlarda:

- ❖ yuqori darajadagi kognitiv ko'nikmalar (tahlil, sintez, baholash) shakllanishi sezilarli oshadi;
- ❖ talabalarining darsda ishtirok etish ko'rsatkichi va o'zlashtirish barqarorligi yuqori bo'ladi;
- ❖ akademik natijalar bilan bir qatorda **soft skills** (jamoada ishlash, muloqot, liderlik) rivojlanadi.

Bu holat Bloom taksonomiyasining yuqori pog'onalariga chiqishda faol o'qitishning ustunligini yana bir bor tasdiqlaydi.

2. Muvaffaqiyat omillarining kengaytirilgan tasnifi

Olingan natijalar asosida muvaffaqiyat omillari quyidagi **to'rt blokda** yanada aniqlashtirildi:

❖ **Pedagogik omillar:**

o'qituvchining fasilitatorlik roli, dars dizayni, muammoli vaziyatlar yaratish qobiliyati.

❖ **Psixologik-pedagogik omillar:**

talabaning ichki motivatsiyasi, o'z-o'zini baholash va refleksiya ko'nikmalari.

❖ **Texnologik omillar:**

LMS platformalar, raqamli kontent sifati, gibrid va masofaviy ta'lim imkoniyatlari.

❖ **Institutsional omillar:**

❖ boshqaruv qo'llab-quvvatlashi, baholash tizimining moslashuvchanligi, metodik xizmatlar faoliyati.

Ushbu omillarning birortasi yetishmasa, faol o'qitish modellarining samaradorligi pasayishi kuzatiladi.

3. Baholash tizimi va faol o'qitish o'rtasidagi moslik muammosi

Qo'shimcha tahlil shuni ko'rsatdiki, an'anaviy testga asoslangan baholash tizimi faol o'qitish modellarining natijalarini to'liq aks ettirmaydi. Shu sababli:

- ❖ formatif baholash;
- ❖ portfolioga asoslangan baholash;
- ❖ loyiha va taqdimot natijalarini baholash mezonlari keng joriy etilgan holatlarda ta'lim sifati yanada oshadi.

Bu holat faol o'qitish modellarini baholash tizimi bilan konstruktiv moslashtirish zarurligini ko'rsatadi.

4. O'qituvchilar qarshiligi va institutsional risklar

Qo'shimcha kuzatuvlar shuni ko'rsatdiki, faol o'qitish modellarini joriy etishda:

- ❖ o'qituvchilarning metodik yangiliklarga psixologik qarshiligi;
- ❖ yuklama va vaqt resurslari bilan bog'liq cheklovlar;
- ❖ metodik qo'llanmalar yetishmasligi kabi risklar mavjud.

Biroq, ushbu muammolar malaka oshirish, mentorlik va rag'batlantirish mexanizmlari orqali sezilarli darajada kamaytirilishi mumkin.

5. Xalqaro tajriba bilan qiyosiy muhokama

Qo'shimcha solishtirma tahlil natijalari shuni ko'rsatadiki:

- ❖ AQSh va Yevropa OTMLarida faol o'qitish modellarining muvaffaqiyati asosan akademik erkinlik va moslashuvchan o'quv rejalari bilan bog'liq;
- ❖ Osiyo mamlakatlarida (Janubiy Koreya, Singapur) texnologik infratuzilma va qat'iy monitoring tizimi asosiy omil sifatida namoyon bo'ladi. Bu tajriba O'zbekiston OTMLari uchun faol o'qitish modellarini milliy kontekstga moslashtirish zarurligini ko'rsatadi.

6. Umumlashtirilgan ilmiy natija

Qo'shimcha ma'lumotlar asosida quyidagi umumiy xulosa shakllanadi: faol o'qitish modellarining muvaffaqiyatli joriy etilishi yagona omil emas, balki ko'p darajali pedagogik-

ekotizim mavjudligiga bog'liq. Ushbu ekotizimda o'qituvchi, talaba, texnologiya va institut bir butun tizim sifatida ishlashi zarur.

Xulosa va takliflar.

Tadqiqot natijalari shuni ko'rsatadiki, oliy ta'limda faol o'qitish modellarini joriy etish muvaffaqiyati birgina metod tanlash bilan emas, balki o'qituvchining pedagogik mahorati, talabaning motivatsiyasi, raqamli va moddiy-texnik infratuzilma hamda institutsional qo'llab-quvvatlash darajasi bilan belgilanadi. Faol o'qitish modellarining samarali joriy etilishi ta'lim sifatini oshirish, talabalarning mustaqil fikrlashini rivojlantirish va raqobatbardosh mutaxassislar tayyorlashda muhim ahamiyatga ega. Ushbu tadqiqot natijalari oliy ta'lim tizimida innovatsion pedagogik yondashuvlarni joriy etish bo'yicha ilmiy-amaliy tavsiyalar ishlab chiqish uchun asos bo'lib xizmat qiladi.

Adabiyotlar/Jumepamypa/Reference:

Abduqodirov A.A., Yo'ldoshev J.G. (2020) *Zamonaviy pedagogik texnologiyalar*. – Toshkent: O'qituvchi.

Biggs J., Tang C. (2011) *Teaching for Quality Learning at University*. – Open University Press.

Bloom B.S. (1956) *Taxonomy of Educational Objectives*. – New York: Longman.

Bonwell C., Eison J. (1991) *Active Learning: Creating Excitement in the Classroom*. – ASHE-ERIC.

Dewey J. (1916) *Democracy and Education*. – New York: Macmillan.

Freire P. (1970) *Pedagogy of the Oppressed*. – New York: Continuum.

Prince M., Felder R. (2006) *Inductive Teaching and Learning Methods*. – *Journal of Engineering Education*.